

EXAMENTRAINING NIEUW NEDERLANDS

Teksten bij PPT 3

Tegen het dieren sentiment

- (1) Vooropgesteld: ik ben jarenlang vegetariër geweest en nog altijd vermijd ik varkensvlees, laat staan dat ik een gerecht als foie gras of verse kreeft tot me neem. Dieren netjes behandelen behoort in mijn ogen tot het pakket dat wij beschaving noemen. Dat ook wat dat betreft het paradijs nog lang niet bereikt is, dat de wetgeving altijd beter kan: ik zeg het mijn dierenvrienden graag na. Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat 'wij van de media' daar zo klakkeloos in meegaan.
- (2) Ooit waren berichten uit het dierenrijk immers het exclusieve domein van de regionale pers en van kranten als *De Telegraaf* en het *AD*. Alleen in de zomermaanden sloop ook elders wel eens een eiken-processierups of babykrokodil de kolommen binnen. Tegenwoordig bedrijven alle dagbladen het hele jaar door met evenveel geestdrift dierenjournalistiek en vooral: met evenveel ernst.
- (3) *Trouw* kent tegenwoordig maar liefst twee dagelijkse pagina's voor de groene lezer, waarbij dierenberichten ('Hommel helpt aardappelboer') uiteraard zelden ontbreken. Ook in de rest van de krant rukken ze op.
- (4) Bij *de Volkskrant* gaat haast geen dag voorbij of je treft er dierennieuws in aan. Wil *Trouw* ook nog wel eens opbeurende berichten brengen, de *Volkskrant*-redactie benadrukt bij voorkeur de tobberige kant van het thema, met koppen als 'Europa is gevaarlijk trekgebied voor roofvogels' en 'Het tsjirrlie van de veldleeuwerik is steeds minder vaak te horen'. De terugkerende boodschap is: het gaat onherroepelijk bergafwaarts. En wee degene die deze mantra niet serieus genoeg neemt.
- (5) Onlangs maakte de staatssecretaris van Economische Zaken bekend dat de overheid niet langer alle bedreigde diersoorten ten koste van alles wil redden. Onmiddellijk kwam *de Volkskrant* met een verhaal waarin dierenbeschermers ongehinderd hun beklag mochten doen. Stoppen met bijvoorbeeld het korenwolfproject, zeiden zij, zou 'pas echt onverantwoord zijn'. Waarom precies maakten ze niet duidelijk. De verslaggever nam genoegen met het kulargument dat de korenwolf symbool staat voor een landschap waarvan 'de mensen' niet willen dat het verdwijnt.
- (6) *NRC Handelsblad* heeft een uitgesproken oog voor berichten uit *peer reviewed* wetenschappelijke tijdschriften – al haalt de krant de neus niet op voor nieuwtjes à la 'Olifantenmoeder en jong in Emmen overleden'. Ook bij het liberale avondblad ontbreekt de tobberige toon zelden. Illustratief was een verhaal over natuurfilms, waarin de verslaggeefster zich afvroeg: 'Hoe realistisch zijn schitterende BBC-producties als *Planet Earth* (2006) en *Life* (2009) als ze niets zeggen over het feit dat een op de drie zoogdiersoorten en een op de vier reptielensoorten bedreigd wordt? Is puur natuur in beeld zo langzamerhand niet een pure leugen?'
- (7) Wanneer het taboe op dierennieuws precies verdween, laat zich

90 lastig aanwijzen. Het staat wel vast dat er géén wilsbesluit aan vooraf is gegaan. De media weerspiegelen slechts de tijdgeest en die ligt nu eenmaal meer dan ooit in aanbidding voor Moeder Natuur.

95 **(8)** Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie. Volgens dit

100 nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden. De steilste aanhangers van dit gedachtegoed kennen een fraai

105 scheldwoord voor wie niet in hun waarheid gelooft: dan ben je een 'speciëcist'¹⁾. En 'antropocentrisme'²⁾ is in hun ogen net zo verwerpelijk als racisme.

110 **(9)** Niet vreemd dat in zo'n klimaat niemand meer opkijkt van de geavanceerde, uitstekend geoutilleerde dierenambulances die door onze straten rijden. Noch van de lommer-

115 rijke dierenbegraafplaatsen waar je Pluto of Minoes met een gedenksteen gepaste eer kunt bewijzen. Noch van huisdieren die op dieet moeten omdat hun baasjes ze volproppen. Zulke fenomenen mogen in

120 pakweg de Sahel, de Swatvallei of de Gazastrook wat lastig uit te leggen zijn, hier dienen wij zoiets volstrekt normaal te vinden.

125 **(10)** Geen wonder ook dat de meerderheid van het Nederlandse volk voorstander is van het verankeren van dierenrechten in de Grondwet. In de milde variant gelden die rechten

130 uitsluitend voor aansprekende wezens als de gorilla, de koe en de kat. De diehards vinden dat ook minder aansprekende soorten als de wesp, de rat en de tijgermug in de rechten

135 mogen delen.

(11) Vanzelfsprekend laat deze malligheid ook journalisten niet onberoerd. Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws

140 een tikje merkwaardig. In de journalistiek geldt immers één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon ver-

145 schijnt, komen de pennen in bewe-

ging. Ofwel: het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs.

150 Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood – op al dan niet gewelddadige wijze. Zeker, zo gaat het bij ons mensen ook.

155 Dieren schrijven daarentegen geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen. Waarom zou een zichzelf respecterend nieuws-

160 medium überhaupt geïnteresseerd in ze zijn? Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.

(12) Neem de bultrug die vorig jaar december een verkeerde afslag nam en jammerlijk strandde op een

165 zandplaat bij Texel: een potvis met pech – niet meer, niet minder. Maar het beest kreeg zelfs een naam! En dagenlang waren de reddingspogingen voor Johannes (die later

170 Johanna bleek) niet uit de media weg te slaan. Zo mochten deskundigen zich buigen over het wezen van de bultrug, dan wel de publiciteit plaatsen in historisch perspectief. Zulke

175 zeebeesten, wist men, spraken in vroeger eeuwen reeds tot de volksverbeelding. Dus zoveel nieuws was er niet onder de zon.

180 **(13)** Dat klopt. Anders dan voorheen kun je echter in dit tijdsgewricht van één ding verzekerd zijn: de schuld belandt uiteindelijk bij de mens. Accepteren dat Moeder Natuur nu

185 eenmaal wrede, uiterst onsympathieke trekjes heeft – het wil er heden ten dage niet meer in. Zij kan geen kwaad meer doen. Er moet dus een zoektocht op gang komen naar

190 menselijke verantwoordelijken. De kwestie leidde zelfs tot Kamervragen over 'de martelgang van bultrug Johannes'. Het beest had nog

195 geleefd als de reddingsdiensten maar beter hun best hadden gedaan. Tekenend was hoe de minister van Economische Zaken daarop reageerde. Hij hoefde geen lachje te onderdrukken. Noch zei hij dat hij wel wat anders aan zijn hoofd had dan debat-

200 teren over een gesneefde potvis. De minister antwoordde dat bultruggen

dieren zijn 'waar we allemaal een warm gevoel voor hebben'. En zegde toe dat er een 'protocol' zou komen, opdat de overheid voortaan precies zou weten wat haar te doen stond. (14) Dat protocol kwam er, compleet met een aan te stellen 'strandingscoördinator' en te volgen rampsce- nario's. Hoeveel geld ermee gemoeid is, weet ik niet. Dat zo wederom de valse illusie wordt gewekt als zou de overheid alle dierenleed kunnen voorkomen, weet ik wel. Intussen concurreerde de berichtgeving rond de bultrug wekenlang met echte nieuwsfeiten uit Nederland en de rest van de wereld. (15) Opvallend aan de wijze waarop de kranten dierennieuws brengen, is de volstrekt morele consensus. Of het nu gaat om *NRC Handelsblad*, *Trouw* of *de Volkskrant*, bij allemaal schemert op de achtergrond de overtuiging dat homo sapiens het lelijk heeft verprutst. Het dier geldt als het onbedorven wezen dat de mens al héél lang niet meer is. Dieren zijn per definitie goed, mensen per definitie slecht. Behalve als ze tot het gilde der dierenbeschermers en/of dierenactivisten behoren. Dan hoeven ze geen enkel kritisch vraagje te vrezen. (16) Wie daarentegen in dit eensgezinde koor een dissident geluid laat horen, wacht een heel ander onthaal. In 2011 publiceerde filosoof Bas Haring zijn boek *Plastic panda's*, waarin hij onder meer inging op de argumenten van natuurbeschermers die elke planten- en diersoort koste wat kost voor uitsterven willen behoeden. Zijn stelling: daar hoeven wij ons niet zoveel zorgen over te maken. Uitsterven hoeft niet altijd rampzalig te zijn. (17) Interessant punt, zou ik zeggen. Op z'n minst een serieus debat waard. Dat had ik gedacht. De verzamelde dierenvrienden kropen weliswaar onmiddellijk achter hun toetsenbord, maar alleen om aan het schuimbekken te slaan. De opiniepagina's plaatsten hun stukken nog ook. Zo waren er milieufilosofen die Haring onwetenschappelijkheid ver- weten en een 'achteloze manier van

denken'. Er was een evolutiebioloog die hem op 'een cruciale denkfout' had betrappt, een briefschrijver die hem 'een bekrompen leefwereld' toedichtte. Een redacteur van *NRC Handelsblad* maakte het nog bonter. Hij blogde dat Harings 'vrije gerede- neer' hem 'gevaarlijker' maakte dan 'de beul die op gezette tijden zijn poedel een rotschop geeft'. Hij vond dat deze 'natuurbaar' aangegeven diende te worden bij 114, het toen net ingestelde alarmnummer voor dierenmishandeling. (18) Dat dierenvrienden niet per se ironische wezens zijn, heb ik trouwens ook zelf mogen ondervinden. Als columnist weet ik inmiddels zo'n beetje welke van mijn stokpaardjes lezers tot razernij drijven. Als ik bijvoorbeeld wijsneus over verwen- de prinsesjes of over het sluimerend antisemitisme, is het strijk-en-zet raak. Maar de hatelijkste ad hominems³⁾ kwamen na columns waarin ik me vrolijk had gemaakt over dierenliefde. (19) Is dit alles erg? Of zijn het decaden- te uitwassen van een samenle- ving die zelfs in tijden van economi- sche crisis nauwelijks echte proble- men kent? Dat laatste zou troostend zijn, maar persoonlijk was ik nogal ondersteboven door een bericht dat ik onlangs aantrof in dagblad *Trouw*. Uit Amerikaans onderzoek was ge- bleken dat proefpersonen méér empathie voelden met mishandelde dieren dan met mishandelde men- sen. Preciezer: een gemolesteerde hond leverde bij hen méér emoties op dan een in elkaar geslagen vol- wassene. Nog preciezer: de onder- vraagden vonden mishandelde men- senbaby's best zelig, maar 'het meeste medeleven' ging uit naar mishandelde puppy's. (20) Dit is precies waartoe het hedendaagse diersentiment kan leiden en het is precies wat me er zo matig aan bevalt – om de simpele reden dat elke ideologie die de mens achteloos naar het tweede plan verwijst argwaan verdient. Het wordt tijd voor een nieuw humanisme.

*naar: Elma Drayer
uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013
Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1*

- noot 1 speciëcist: iemand die discrimineert naar soort, in het bijzonder: iemand die de mens bevoordeelt boven het dier
- noot 2 antropocentrisme: neiging om de mens centraal te stellen en als referentiepunt te beschouwen
- noot 3 ad hominem: tegen de persoon, vrij te vertalen als 'persoonlijke aanval'

Bij vraag/opdracht 2

Tekst 2

Geef hier die fles

(1) In zijn commentaar van 23 april bepleit Xander van Uffelen het handhaven van statiegeld. Het lijkt logischer de statiegeldfles gewoon te laten bestaan, maar dat is het niet. De inzameling van plastic verpakkingsafval met Plastic Heroes is een succes. Met dank aan de Nederlandse consument en de gemeenten. Met statiegeld recylen we 26 kiloton plastic; met *Plastic Heroes* nog eens vijf keer zoveel: 130 kiloton.

naar: Philip den Ouden uit: de Volkskrant, 25 april 2015 Philip den Ouden is directeur van de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie.

Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 4, alinea 1

Dure eieren

25 Toen de boer had geklaagd dat
dit ten koste van het milieu en de
economie ging, was hij op het laatste
punt terechtgewezen met een kleine
introductie in de economische
wetenschap. Daar had ik het met de
30 boer verder over gehad.

(3) Wat er gebeurde, zo kreeg hij te
horen, was namelijk juist heel goed
voor de economie. Er kwam extra
werkgelegenheid voor de transpor-
35 teurs, voor de benzinepomphouders
en voor de producenten van verpak-
kingsmateriaal. Bovendien ging er zo
meer geld in de economie om, wat
ons bnp¹⁾ weer omhoog kon krikken.
40 De vele klanten die klaagden dat ze
zo het milieu vervuilden en minder
verse eieren kregen, waren dom dat
ze deze economische voordelen niet
zagen. Ze kregen toch dagelijks van
45 deskundigen te horen dat ze meer
moesten consumeren om uit de re-
cessie te komen. Welnu, de prijs-
verhoging van de eieren was een
mooi begin.

naar: Hans Achterhuis

uit: Filosofie Magazine, april 2012

Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 3, regel 24 t/m 74

50 (4) Zelden heb ik zo'n fraai mini-
voorbeeld gezien van het inmiddels
bekende gegeven dat de groei van
onze nationale economie en van ons
nationaal geluk niet samengaan.

55 Klanten worden alleen maar ongeluk-
kiger als ze meer geld moeten beta-
len voor minder verse eieren en als
ze hun lege dozen bij het oud papier
moeten gooien.

60 (5) Zelden heb ik ook het perverse
grondprincipe van economische groei
zo helder geïllustreerd gezien. Het
bracht mij vele voorbeelden van
milieudenker Wouter van Dieren in
65 herinnering, die lieten zien dat het
eindeloze heen-en-weergesjouw met
producten goed was voor de econo-
mische groei, maar slecht voor het
milieu en de klant. Misschien moeten
70 we, om uit de recessie te komen, ge-
woon verordonneren dat Groningse
eieren eerst naar Utrecht moeten
worden vervoerd en die vanuit
Utrecht omgekeerd naar Groningen.

noot 1 bnp: bruto nationaal product, de totale geldwaarde van alle goederen en diensten die door een land in één jaar worden geproduceerd

Tekst 4

Samen sterk

(1) Wanneer hebben mensen geleerd dat samenwerking tussen vreemden meer oplevert dan alleen de afwezigheid van conflict? Dat moet al heel
5 vroeg gebeurd zijn, toen de eerste mensachtigen in de savannes zagen dat de fysieke kracht van eenlingen en kleine familiegroepen onvoldoende was om grote dieren te vangen.
10 Of misschien kwam dat besef pas echt toen mensen zich gingen specialiseren en de uitwisseling van goederen kon ontstaan. De herder ruidde zijn melk voor graan, de smid zijn
15 hoefijzers.
(2) Samenwerking tussen individuen die niet tot een familie behoren, was en is een kwestie van overleving.

Niemand van ons kan zelfvoorzienend zijn. Er is geen terrein van ons leven dat niet geworteld is in samenwerking en afspraken. Het is de kern van de democratie. Nu onze wereld de hele planeet omvat, is samenwerking ook de kern van de internationale betrekkingen. Zo hangt ons leven aan elkaar van samenwerken: de burens hebben de sleutel en zorgen voor de poes; de chauffeur op de
20 rijstrook naast ons doet netjes zijn of haar richtingwijzer aan, zodat we hem of haar in laten voegen; landen beslissen samen over van alles, van de maximale hoeveelheid bestrijdingsmiddel in appelmoes tot het
25 afschaffen van nucleaire wapens.
30
35

naar: Louise Fresco

uit: NRC Handelsblad, 1 februari 2012

Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 2, alinea 1 en 2

Doen en laten

- (1) Twee dagen zomerse temperaturen en meteen is er discussie over blote kleding, meer in het bijzonder over de vraag of meisjes in korte
- 5 broekjes naar school mogen. Een week eerder had een rector van een middelbare school de euvele moed gehad om een paar in zijn ogen te schaars geklede tieners naar huis te
- 10 sturen met het verzoek wat anders aan te trekken. Met warm weer had dit incident weinig te maken, want we hebben een ijzig voorjaar achter de rug, terwijl de korte broekjes al
- 15 maanden het straatbeeld domineren. Mode trekt zich nu eenmaal weinig aan van meteorologische omstandigheden. De rector oogstte weinig bijval. Een vragenronde in *de Volkskrant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je
- 20 zijn om heden ten dage nog met dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen
- 25 jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.
- (2) Maar de kwestie is breder dan alleen het punt van de korte broekjes. Daarvan zou je kunnen zeggen:
- 35 minirokje, minibroekje, wat maakt het uit. Het minibroekje geeft de draagster in ieder geval meer bewegings- en zitvrijheid dan het minirokje. Ter discussie staat dan ook niet het
- 40 kledingstuk zelf, maar wat het vertegenwoordigt: de vrijetijdssfeer, waarin mensen kleren aantrekken die ofwel hoog scoren op comfort en slonzigheid ofwel op uitdagendheid.
- 45 (3) Als voorbeeld van dat laatste kunnen de huidige minibroekjes dienen (niets anders dan de hotpants uit de jaren zeventig), maar net zo goed de naveltruitjes van tien jaar
- 50 geleden of de populaire singlets met spaghettibandjes en decolletés in het algemeen, zowel de vrouwelijke als de mannelijke bouwvakkersvariant. Het is allemaal hetzelfde soort
- 55 vrijetijdskleding. Het ondoordringelijke woud van kledingcodes met gedetailleerde richtlijnen voor elk moment van de dag is allang afgeschaft. De Nederlandse kledingcultuur van de afgelopen vijftig jaar kun je samenvatten onder de noemer 'alles moet kunnen'. Met één restrictie: er wordt nog steeds onderscheid gemaakt tussen werk/zakelijk en vrije
- 60 tijd. Op het werk dragen mensen andere kleren (rustiger, formeler) dan in hun vrije tijd. De regels hiervoor als het te dol wordt, bijvoorbeeld in de decolleté-sfeer, kunnen chefs aan hun werknemers vragen om iets
- 65 neutralers aan te trekken. In de werksfeer kan de individuele expressie worden beknot ter wille van de zakelijkheid en daar kijkt niemand vreemd van op.
- (4) Opmerkelijk genoeg wordt leerlingen op school geen strobreed in de
- 70 weg gelegd in hun individuele expressie. Meisjes op school is toegestaan wat hun docenten zich niet kunnen permitteren: zich uitmonstren in uitdagende vrijetijdskledij.
- 75 Misschien snakt de juf van wiskunde ook wel naar een kort broekje en een peilloos decolleté op het werk, maar ze bewaart het toch maar voor buiten school. Waarom? Omdat een sexy
- 80 outfit afleidt van een taakgerichte
- 90

outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden. Wat voor docenten geldt, zou ook voor leerlingen moeten gelden.

95 (5) Kleding is per definitie een sociaal instrument, waarmee een boodschap wordt overgebracht. Iemand kan wel zeggen dat het hem of haar
100 alleen om de particuliere expressie gaat, maar er is altijd een effect op anderen. Een vrouw die op een onbewoond eiland zit, doet geen moeite om zich op te maken alvorens haar
105 hut te verlaten. Een afzakkende gangsterbroek, lillend vlees dat ergens uitpuilt, doorzichtige bloesjes of T-shirts wekken allemaal gevoelsreacties op bij omstanders. Soms van walging, soms van enthousias-

110 me, dat doet er eigenlijk niet toe. Sommige mensen vinden niets leuker dan door middel van provocatieve kleding de aandacht op zichzelf te vestigen. Dat kunnen ze gerust doen,
115 daarvoor staat hun het hele openbare vrijetijdsleven van strand, camping, flaneerboulevard en uitgaanscircuit ter beschikking. In een zake-lijke omgeving of schoolomgeving
120 werkt uitdagende kleding afleidend en soms zelfs intimiderend. Omdat dit zich in de gevoels sfeer afspeelt, is er geen beginnen aan om hier regels voor op te stellen. Maar een
125 algemene richtlijn in de sfeer van 'Houd een beetje rekening met de mensen die tegen je aan moeten kijken' is in ieder geval een goede oefening voor later.

naar: Beatrijs Ritsema

uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013

Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels. Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 4

Bij vraag 7

Tekst 6

Kritisch zijn is soms je mond houden

70 (5) De criticus is symptoom geworden van een maatschappij waarin gehoord worden steeds belangrijker is dan een reden om gehoord te moeten worden. We worden opgevoed met het idee dat het hebben van een eigen mening en een individueel geluid belangrijk is. Je
75 mening is iets waardevols. Maar kritisch zijn is niet hetzelfde als op alles kritiek geven. We verliezen uit

80 het oog dat de mening niet zomaar van belang is: zij moet ook inhoud hebben. Een mening zonder moeite heeft geen waarde en overstijgt het plassen door een brievenbus of het besmeren van ramen met poep
85 nauwelijks. Dit is niet kritisch zijn: het is om het hardst schreeuwen dat de eigen mening professioneler, belangrijker en beter is dan die van de ander.

naar: Anouk van Kampen

uit: NRC Handelsblad, 16 en 17 maart 2013

Anouk van Kampen is redacteur.

Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 3, alinea 5

Bij vraag/opdracht 8

Tekst 7

Hoe we waarheden vermijden

- 160 Deconcretisering van de taal gaan soms zo ver dat ze het Nederlands elke betekenis doen verliezen. 'Toekomstbestendig' en 'een adequater mandaat': het enige
- 165 wat ze met woorden gemeenschappelijk hebben, is dat ze bestaan uit letters. Een alternatief is het gebruik van beeldspraak, negen van
- 170 de tien keer net zo vrij van betekenis. Neem het standpunt van een staatssecretaris inzake een politieke partij: 'Het is voor mij een gesloten boek. Ik leg het ergens in een hoekje, ik laat het daar liggen, er komt stof op, en het stof blijft erop.' Méér wilde hij niet zeggen, minder was onmogelijk.
- 175

naar: Miquel Ekkelenkamp *Bulnes*

uit: *NRC Handelsblad*, 6 en 7 oktober 2012

Miquel Ekkelenkamp *Bulnes* is auteur van romans en schrijft regelmatig opiniestukken voor *NRC Handelsblad*.

Examen havo 2016 tijdvak 1, Tekst 1, regel 160 tot en met 177

Bij vraag/opdracht 9

Tekst 8

Dure eieren

(2) Het Productschap voor Pluimvee had verordonneerd (...) dat eieren eerst naar de veiling moesten om daarna weer terugvervoerd te worden naar de boerderij. Toen de boer had geklaagd dat dit ten koste van het milieu en de economie ging, was hij op het laatste punt terechtgewezen met een kleine introductie in de economische wetenschap.

naar: Hans *Achterhuis*

uit: *Filosofie Magazine*, april 2012

Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 3, alinea 2 en 3

noot 1 bnp: bruto nationaal product, de totale geldwaarde van alle goederen en diensten die door een land in één jaar worden geproduceerd

(...)

(3) Wat er gebeurde, zo kreeg hij te horen, was namelijk juist heel goed voor de economie. Er kwam extra werkgelegenheid voor de transporteurs, voor de benzinepomphouders en voor de producenten van verpakkingsmateriaal. Bovendien ging er zo meer geld in de economie om, wat ons bnp¹ weer omhoog kon krikken.

Bij vraag/opdracht 10

Tekst 9

Doen en laten

- 85 Misschien snakt de juf van wiskunde ook wel naar een kort broekje en een peilloos decolleté op het werk, maar ze bewaart het toch maar voor buiten
- 90 school. Waarom? Omdat een sexy outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden.

naar: *Beatrijs Ritsema*

uit: *Vrij Nederland*, 29 juni 2013

Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels.

Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 4, regel 85 tot en met 92

Bij vraag/opdracht 11

Tekst 10

Afgekeurd

- 15 Die keurmerken zijn nietszeggend geworden. Er zijn er domweg te veel. Enige tijd geleden bleek uit onderzoek

van Milieu Centraal dat er in de afgelopen anderhalf jaar negentig keurmerken in ons land zijn bijgekomen.

naar: Teun van de Keuken

uit: de Volkskrant (Vonk), 6 en 7 september 2014

Teun van de Keuken is journalist, televisie- en radiomaker.

Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 1

Bij vraag / opdracht 12

Tekst 11

Tegen het dieren sentiment

- 140 (11) Vanzelfsprekend laat deze malligheid ook journalisten niet onberoerd. Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig. In de journalistiek geldt immers één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon verschijnt, komen de pennen in beweging. Ofwel: het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs.

- 150 Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood – op al dan niet gewelddadige wijze. Zeker, zo gaat het bij ons mensen ook.
- 155 Dieren schrijven daarentegen geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen. Waarom zou een zichzelf respecterend nieuwsmedium überhaupt geïnteresseerd in ze zijn? Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.
- 160

naar: Elma Drayer

uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013

Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.

Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 11

Typically Nederlands

- 10 **(8)** In het verleden is gewaarschuwd voor onze gezamenlijke bekering tot het Engels. Vooraanstaande academici als Douwe Draaisma en – in Vlaanderen – Gita Deneckere
- 15 hebben in essays hun bezwaren opgetekend. Draaisma bijvoorbeeld vreest dat ook het voortgezet onderwijs Engelstalig zal worden om zo beter aan te sluiten op de Nederlandse universiteiten. Vorig jaar
- 20 schreef classicus en dichter Piet Gerbrandy het Manifest tot behoud van het Nederlands. Hij legde uit dat vooral de kwaliteit van de geestes-
- 25 wetenschappen¹⁾ te lijden zal hebben onder de opgelegde omschakeling. Daar is de taal namelijk zowel onderzoeksobject als onderzoeks-instrument. Je moet over een
- 30 voortreffelijke taalbeheersing beschikken om een cultuur, een literatuur, een verleden – die evengoed talig zijn – kritisch te kunnen duiden. Verplicht je Nederlandse docenten te spreken in een
- 35 aangeleerde vorm van het Engels, dan ontnem je ze het vermogen tot scherp denken en bevlogen doceren.

naar: Daniël Rovers

uit: Trouw, 18 april 2015

Daniël Rovers is schrijver en vertaler.

Examen havo 2017, tijdvak 2, tekst 1, alinea 8

noot 1 geesteswetenschappen: de wetenschappen die zich bezighouden met talen, geschiedenis, filosofie, muziek, cultuur, kunstgeschiedenis en theologie

Tekstfragment 1

De like-knop: miljoenen mensen vinden dit leuk.

Op Hyves geef je respect, YouTube-clips beloon je met een *thumbs up* (👍) en sinds kort kunnen Amerikaanse Googlegebruikers – als ze ingelogd zijn en de functie inschakelen – interessante websites een +1 geven. Het is de nieuwste manier om online content bij vrienden aan te raden. Waarom willen gebruikers alles wat ze online tegenkomen, leuk vinden? 'Mensen willen graag hun mening uiten en invloed uitoefenen', aldus een woordvoerder van Google Nederland. Volgens internet socioloog Albert Benschop (Universiteit van Amsterdam) handelen gebruikers deels uit ijdelheid. Het leuk vinden van content, en het daarmee indirect aanraden, is volgens hoogleraar internet Erik Huizer (Universiteit Utrecht) een effectieve volgens hoogleraar internet Erik Huizer (Universiteit Utrecht) een effectieve manier om de grote stroom nieuws op sociale media te ordenen. 'Mensen willen betrouwbare informatie', zegt Benschop. 'En de meest betekenisvolle informatie komt van vrienden. Het is hetzelfde idee als een vriend die tegen je zegt: "Deze cd moet je écht hebben."'

*naar: Haroon Ali
www.volkskrant.nl, 9 juni 2011
Examen havo 2015 tijdvak 2, Opgaven*

Maar waar men vroeger alleen dingen kon delen door daadwerkelijk een stukje tekst te tikken, is één klik nu voldoende om je mening te geven. Geeft dat geen vertekend beeld? 'Het is juist iets positiefs', zegt Huizer. 'Meestal reageren mensen alleen op artikelen als ze het oneens zijn. Hierdoor lijkt het soms alleen maar of iedereen op internet negatief is, maar lang niet iedereen vindt het waardeloos. Met de *like*-knop krijg je een betere balans tussen positieve en negatieve reacties.' Volgens Benschop zijn alle sociale media nu bezig een sterk element van vertrouwen in hun sites te bouwen. Een overzichtelijk aanbod van informatie op basis van hoe betrouwbare mensen uit je directe omgeving zich online gedragen. Maar waar van vertrouwen wordt uitgegaan, ligt misbruik van commerciële of zelfs criminele partijen wordt uitgegaan, ligt misbruik van commerciële of zelfs criminele partijen op de loer. 'Als iemand met dubieuze belangen toegang tot je netwerk krijgt en bijvoorbeeld tegen betaling gaat zeggen dat Nikes zo lekker lopen, is je vertrouwen in één klap weg. Je wilt toch ook niet dat een vriend bij jou thuis met een reclamebord rondloopt?'

De terreur van de *like*-knop¹⁾

- (1) Het is allemaal begonnen toen Henny Huisman in 1988 de *Soundmixshow* presenteerde, de moeder aller hedendaagse talentenjachten. Het programma was ongekend populair. Het publiek kon live in de uitzending telefonisch op de finalisten stemmen, maar dat verliep niet helemaal naar wens. Vrijwel meteen nadat de lijnen waren opengesteld, ging het telefoonverkeer in het hele land plat. 1,2 miljoen mensen wilden hun stem uitbrengen, maar slechts 139.000 bellers kwamen erdoorheen. Een uur lang was niemand in het land bereikbaar en hulpdiensten konden niet uitrukken.
- (2) Wát er nu precies was begonnen met Henny Huisman, kon niemand in die tijd nog echt bevroeden, maar inmiddels weten we het: niet eerder was de Nederlandse bevolking in de gelegenheid gesteld zich direct én massaal over iets uit te spreken, anders dan bij de Tweede Kamerverkiezingen. Die *Soundmixshow*-avond vormden alle Nederlanders samen één grote lekenjury en het was overduidelijk dat erg veel mensen de drang voelden hun waardering uit te spreken voor iets wat ze op dát moment zagen. Het heeft er alle schijn van dat het *like*-tijdperk in Nederland die avond in 1988 is begonnen.
- Facebook²⁾-oprichter Mark Zuckerberg was toen drie jaar oud.
- (3) En kijk nu eens. Toen ik jarig was, bracht de postbode welgeteld twee kaarten: een van mijn ouders en een van mijn schoonouders. Op Facebook bleken de felicitaties wél binnengestroomd: tientallen *comments*³⁾ en veel *likes*, soms zelfs van mensen die ik nog nooit in het echt had gezien. Die hadden toch maar mooi de moeite genomen om hun muis naar de *like*-knop te schuiven en hun rechterwijsvinger te bewegen. Klik. Speciaal voor mij.
- (4) Niet eerder had ik op een verjaardag meer digitale dan analoge felicitaties gekregen. Ik las eenregelige *comments* van mensen die voorheen nog de moeite namen om een kaartje te kopen, maar ook vriendelijke woorden van mensen die me überhaupt nooit eerder hadden gefeliciteerd. Ik vond dat toch leuk, want het zijn allemaal blijken van waardering. Als er iets is veranderd sinds die avond met Henny Huisman in 1988, dan is het wel dat we overal en voortdurend onze waardering zijn gaan uiten voor alles en iedereen. De techniek maakt het mogelijk, we doen het graag en bedrijven verdienen er geld mee.
- (5) Daarom is het overal. We geven punten aan alles wat we kopen op internet, aan hotels, bedrijven, artikelen en filmpjes. We waarderen ook

medemensen. Zo ordenen we de wereld om ons heen en ontstaan vanzelf lijstjes van mensen, goederen en diensten. Wat bovenaan de lijstjes staat, is door de meeste mensen 'leuk' bevonden. "De cultuur van het leuk vinden neemt epidemische vormen aan", signaleert ook hoogleraar filosofische antropologie Jos de Mul. "Alles is doordeesemd van de gedachte dat iets leuk of niet leuk moet zijn. Het is een vorm van populisme. De experts komen niet langer voort uit de elite maar uit het volk.

Dat zit elkaar nu overal en altijd te waarderen en op internet wordt het ge-objectiveerd en expliciet gemaakt: het resultaat is voor iedereen zichtbaar." De Mul ziet het als onderdeel van een breder fenomeen: de uit de Verenigde Staten overgewaaide steeds competitievere samenleving. Ooit deden we lacherig over het typisch Amerikaanse verschijnsel van de *Werknemer van de Maand*, nu delen we zelf aan de lopende band prijzen uit aan mensen.

(6) Op microniveau doen we dat dus met de *like*-knop; een *like*-knop en geen interessant-knop, geen moeilijk-knop en geen leerzaam-knop. Het is *liken* of niks. Dat stelt internetgebruikers soms voor dilemma's: kun je een foto van hongerende kinderen in Afrika of van dalende beurskoersen wel *liken*? Hoogleraar mediastudies José van Dijck stelde de beperktheid van de *like*-knop al eerder aan de orde en wees erop dat niet alles in de wereld zich laat opdelen in 'leuk' of 'niet leuk'. "Het gevaar bestaat", zegt Van Dijck, "dat er in lijstjes die onvermijdelijk worden samengesteld uit zaken die het meest zijn gewaardeerd, alleen dingen staan die 'leuk' zijn en die lijstjes trekken nog meer mensen aan. Voor je het weet, wordt het blikveld van mensen beperkt tot 'leuke' dingen en is er geen plaats meer voor serieuze en rationelere zaken."

(7) Ook de Amerikaanse auteur Neil Strauss probeert de keerzijde van de *like*-cultuur onder de aandacht te brengen. Hij schreef dat onze eigenwaarde wordt ondermijnd door alle lijstjes en statistieken. Wanneer we

op internet iets lezen, kunnen we immers direct zien hoeveel anderen het vóór ons al hebben *geliket*. "Zo worden we aangemoedigd om niet onze eigen mening te vormen, maar af te gaan op wat andere mensen van iets vinden", aldus Strauss. En dat is kwalijk, vindt hij, want mensen moeten niet afgaan op wat de massa wil. "Een gezond individu zou eigenwaarde van binnenuit moeten ontwikkelen en niet op basis van statistieken bestaand uit *likes*, *comments* en het aantal vrienden of volgers dat we hebben." Volgens Strauss moeten we dus opstaan tegen de tirannie van de *like*-knop. "Deel datgene wat je verschillend maakt van een ander, niet datgene wat je op een ander doet lijken."

(8) Het wordt echter steeds moeilijker om je niets aan te trekken van het aantal gescoorde *likes*. Om die ene muisklik heeft zich inmiddels een hele *like*-economie gevormd, aldus de onderzoekers Carolin Gerlitz en Anne Helmond. Volgens hen is de vertaling van *likes* in geld een meer dan aanzienlijke aanvulling op de *hit-and-link*-economie – waarin het draait om het aantal kliks en het doorlinken van de ene naar de andere site.

(9) *Likes* zijn inmiddels ordinaire handel: op internet worden ze in wagonladingen te koop aangeboden. Zo kan iedereen zichzelf populairder voordoen dan hij is. De handel groeit explosief en menig deskundige waarschuwt al dat de *like* weldra zal devalueren. De Mul: "Het is een misvatting dat de *like*-knop het gevoel in de samenleving weerspiegelt. Je ziet immers de manipulatie niet."

(10) Manipulatie is inderdaad nóg een gevaar dat aan al dat *gelike* kleeft: Facebook kan ermee doen wat het wil. Van Dijck: "Ik vind dat er erg veel naïviteit is over het misbruik dat Facebook zou kunnen maken van alle informatie die we, via die *likes*, over onszelf vrijgeven. Mensen hebben het gevoel dat ze invloed en inspraak hebben, maar de keerzijde is dat Facebook ons gedrag steeds makkelijker kan manipuleren." Naarmate we – onbewust – meer

185 over onszelf hebben verteld, is er
 volop ruimte voor gedragssturing,
 want wie weet wat er achter een on-
 schuldig ogende aanbeveling van
 een boek zit? Vonden die klanten dat
 190 boek werkelijk leuk of heeft Face-
 book een deal gesloten met een
 uitgever?
 (11) Om *likes* kan worden gevochten,
 maar iedere internetgebruiker weet
 195 dat ze niet allemaal evenveel waard
 zijn. Op Facebook circuleren talloze
 foto's van zieke kinderen, mishandel-
 de dieren en politieke stellingnames
 die met een muisklik kunnen worden
 200 ondersteund. "Makkelijk engage-
 ment", noemt Van Dijck dit
clicktivism. "Het is laagdrempelig en
 weinig verplichtend. Als het in plaats
 zou komen van werkelijke betrokken-
 205 heid, zou ik het niet toejuichen." Het
 is echter onontkoombaar: wie blik-
 semsnel mensen wil mobiliseren,
 doet dat door *likes* en volgers te ver-
 zamelen. Wie voor zijn digitale aan-
 210 hang zijn sociale gezicht wil opzet-
 ten, kan dat op efficiënte wijze doen
 door *posts*⁴⁾ van goede doelen,
 mooie spreuken en andere hypercor-
 recte schrijfsels van een *like* te voor-
 215 zien: een klik is een kleine moeite en
 je wordt er nooit slechter van.
 (12) Er zijn mensen die erop wijzen
 dat George Orwell⁵⁾ Facebook zag

aankomen, lang voordat het bestond.
 We citeren uit zijn boek *1984* over de
 nieuwe taal van een totalitair regime,
 genaamd *Newspeak*: "Zie je niet dat
 het hele doel van *Newspeak* is om de
 225 reikwijdte van gedachten in te per-
 ken? Uiteindelijk wordt het onmoge-
 lijk om nog tegendraads te denken,
 omdat er geen woorden meer zijn
 waarin we zoiets kunnen uitdrukken.
 230 Ieder concept dat ooit nodig kan zijn,
 wordt uitgedrukt in één woord, waar-
 van de betekenis is vastgelegd en
 waarvan alle andere betekenissen
 zijn uitgewist en vergeten. [...] Elk
 235 jaar minder en minder woorden en
 het bereik van het bewustzijn wordt
 steeds een beetje kleiner."
 (13) Wat lezen we hier? Is dit niet
 een onversneden Nostradamus⁶⁾-
 240 achtige aankondiging van de *like*-
 knop? Staan we werkelijk aan het
 begin van een tijdperk waarin een
 groot bedrijf bepaalt hoe we de
 wereld om ons heen benoemen? Zó
 245 heet zal de soep vast niet worden
 gegeten, maar een tikje griezelig is
 het wel. Het is maar goed dat dit
 artikel nog ouderwets op papier is
 gedrukt. Als u het waardeert, zou u
 250 een briefje of een mailtje kunnen
 sturen, maar ons *liken* op Facebook
 vinden we stiekem ook best leuk,
 hoor.

naar: Mark Traa

uit: *HP/De Tijd*, 7 november 2012

Examen havo 2015 tijdvak 2, Tekst 1

- noot 1 *like*-knop: knop op Facebook waarmee je met één (muis)klik kunt aangeven of je iets leuk of niet leuk vindt
- noot 2 Facebook: sociaalnetwerksite om online contact te kunnen onderhouden
- noot 3 *comment*: commentaar, reactie
- noot 4 *post*: berichtje
- noot 5 George Orwell (1903-1950) was een Britse schrijver, journalist en criticus. *1984* is een van zijn bekendste werken en een aanklacht tegen het stalinisme en totalitarisme.
- noot 6 Nostradamus (1503-1566) was een Franse voorspeller die volgens zijn aanhangers een aantal belangrijke internationale gebeurtenissen, zoals de Wereldoorlogen, voorspeld heeft.

Bij vraag/opdracht 15

Tekst 14

Nederland talenland?

- (4) Die eenzijdige nadruk op het Engels is een vergissing. Niet omdat Engels onbelangrijk is. Het is de belangrijkste wereldtaal. Maar het verschil met een aantal landen die ons omringen, is dat wij Engels zien als een communicatietaal, terwijl anderen Engels beschouwen als een **sabir**, een code, een praktische gebruikstaal voor instructies, **commando's** of afspraken. Naast deze zakentaal gebruiken ze liever zo veel mogelijk hun eigen moedertalen voor de dagelijkse en meer persoonlijke contacten, zoals dit het geval is binnen de **Deutsch-Französische Brigade**, een gezamenlijke Duits-Franse legereenheid. Voor deze Franse en Duitse militairen is Engels de **com-**
- mandotaal en worden Frans en Duits gesproken in de dagelijkse contacten. Iedereen kent passief de taal van de ander, maar wanneer men in graad opklimt, moet het Frans of Duits ook actief worden beheerst. Deze praktijk getuigt van een ander taalbewustzijn in deze landen. Mensen die vooral met onze buurlanden Frankrijk en Duitsland contacten onderhouden, weten hoe belangrijk het is om goodwill te kweken via het spreken van de landstaal. De **Fenedex**, die bedrijven helpt bij exportproblemen, is zich van deze situatie bewust en hamert voortdurend op het belang van een bredere talenkennis.

naar: *Camiel van Woerkum*
uit: *Levende Talen Magazine*, 2013/2
Examen havo 2015, tijdvak 2, tekst 3, alinea 4

Bij vraag/opdracht 16

Tekst 15

Leren lenen

- Als er, kortom, één les te trekken is uit zeven jaar crisis, dan is het wel: na schuld volgt boete.
- (3) Sterker nog, **schulden** zijn zo gevaarlijk gebleken dat sinds 2009 op iedere lening verplicht van overheidswegen een **waarschuwing** dient te worden afgegeven, zoals op ieder sigarettenpakje ook moet worden vermeld hoe dodelijk tabak is. 'Let op! Geld lenen kost geld.' Het uit-
- roepteken staat er niet voor niets, zou je zeggen, en ook het logo dat naast deze waarschuwing prijkt, is weinig dubbelzinnig: een mannetje met een euroteken **geketend aan zijn enkel**. Laat er geen misverstand over bestaan, wil uw overheid er maar mee zeggen: **schulden zijn een moderne vorm van slavernij**. De **voetboei** van het 21ste-eeuwse kapitalisme.

naar: *Rob Wijnberg*
uit: *De Groene Amsterdammer*, 5 juni 2014
Rob Wijnberg is filosoof, publicist en hoofdredacteur van De Correspondent, een online journalistiek platform met leden.
Examen havo 2018, tijdvak 1, tekst 2, regel 34 tot en met 55

Onderwijs is er niet voor zelfontplooiing

- 115 Het ontbreken van het economische
aspect in het denken over onderwijs
is in Nederland een schadelijke mis-
stand die ons nu al veel en in de
toekomst nog meer geld en welvaart
120 gaat kosten.
(7) Dit is geen recente ontwikkeling.
Met de invoering van de Mammoet-
wet³⁾ in de jaren zestig raakten bij-
voorbeeld de talenpakketten in het
125 voortgezet onderwijs drastisch uitge-
dumd. Dat was een economische
schadepost van belang. Ooit waren
Nederlanders de talenwonders van
Europa die niet alleen Engels sprake-
130 ken, maar ook Duitse en Franse
inkopers in hun eigen taal konden
bedienen. In theorie kan dat natuur-
lijk ook allemaal in het Engels, maar
Duitse en Franse inkopers voelen
135 zich gewoon meer op hun gemak in
hun eigen taal en zullen liever wer-
ken met een leverancier die hun dat
mogelijk maakt. Dat we dat niet meer
kunnen, kost ons omzet, export en
140 welvaart. Met het verlies van talen-
kennis zijn we minder productief
geworden. Het is onbegrijpelijk dat
het ministerie van Economische
Zaken daar nooit de noodklok over
145 heeft geluid.
- (8) Een vergelijkbare situatie doet
zich voor in het beroepsonderwijs. In
de week dat de minister van Onder-
wijs zich druk maakte over ouders op
150 school, trok een aantal Kamerleden
aan de bel over het verdwijnen van
de ouderwetse, eerlijke ambachts-
school en de schade die dat oplevert.
Daar konden jongens en meisjes die
155 goed waren met hun handen, prakti-
sche vakken leren waarmee ze de
maakindustrie in Nederland overeind
hielden. Nu zitten ze op een school
voor vmbo en vallen in slaap of gaan
160 klieren als ze in een of andere 'be-
roepsgerichte kwalificatiestructuur'
moeten proberen hun weg te vinden,
terwijl ze bezig hadden kunnen zijn
met lassen, stukadoren, timmeren,
165 metselen of fijnmetaalbewerking. We
importeren voor de aanleg van de
Tweede Maasvlakte honderden las-
sers uit Portugal en verder, omdat
die in Nederland niet te vinden zijn.
170 Tegelijkertijd zitten in ons land aller-
lei jongeren die graag iets concreets
uit hun handen zouden laten komen,
werkloos thuis of ze lopen zich op
straat te vervelen.

*naar: Johan Schaberg, uit: NRC Handelsblad, 17 en 18 december 2011
Examen havo 2015, tijdvak 1, regel 115 tot en met 174*

noot 3 Mammoetwet: een Nederlandse onderwijswet (in werking vanaf 1 augustus 1968) die vergaande consequenties had voor de structuur en de inhoud van het voortgezet onderwijs

Dure eieren

25 Toen de boer had geklaagd dat
dit ten koste van het milieu en de
economie ging, was hij op het laatste
punt terechtgewezen met een kleine
introduktie in de economische
wetenschap. Daar had ik het met de
30 boer verder over gehad.
(3) Wat er gebeurde, zo kreeg hij te
horen, was namelijk juist heel goed
voor de economie. Er kwam extra
werkgelegenheid voor de transpor-
teurs, voor de benzinepomphouders
35 en voor de producenten van verpak-
kingsmateriaal. Bovendien ging er zo
meer geld in de economie om, wat
ons bnp¹ weer omhoog kon krikken.
40 De vele klanten die klaagden dat ze
zo het milieu vervuilden en minder
verse eieren kregen, waren dom dat
ze deze economische voordelen niet
zagen. Ze kregen toch dagelijks van
45 deskundigen te horen dat ze meer
moesten consumeren om uit de re-
cessie te komen. Welnu, de prijs-
verhoging van de eieren was een
mooi begin.

naar: Hans Achterhuis

uit: *Filosofie Magazine*, april 2012

Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 3, regel 24 t/m 74

50 (4) Zelden heb ik zo'n fraai mini-
voorbeeld gezien van het inmiddels
bekende gegeven dat de groei van
onze nationale economie en van ons
nationaal geluk niet samengaan.
55 Klanten worden alleen maar ongeluk-
kiger als ze meer geld moeten beta-
len voor minder verse eieren en als
ze hun lege dozen bij het oud papier
moeten gooien.
60 (5) Zelden heb ik ook het perverse
grondprincipe van economische groei
zo helder geïllustreerd gezien. Het
bracht mij vele voorbeelden van
milieudenker Wouter van Dieren in
65 herinnering, die lieten zien dat het
eindelooze heen-en-weergesjouw met
producten goed was voor de econo-
mische groei, maar slecht voor het
milieu en de klant. Misschien moeten
70 we, om uit de recessie te komen, ge-
woon verordnen dat Groningse
eieren eerst naar Utrecht moeten
worden vervoerd en die vanuit
Utrecht omgekeerd naar Groningen.

noot 1 bnp: bruto nationaal product, de totale geldwaarde van alle goederen en diensten die door een land in één jaar worden geproduceerd

Tekst 17

Geef hier die fles

- Met plastic liepen we in Nederland ver achter, terwijl iedereen tevreden was met statiegeld. Anno 2015 zijn we koploper binnen Europa dankzij
- 35 *Plastic Heroes*. Maar hoe krijgen we een gesloten keten die zichzelf bekostigt?
- (4) Dat kan door de twee systemen die nu naast elkaar bestaan samen te
- 40 brengen in het *Plastic Heroes*-systeem. Dit is de meest duurzame, consumentvriendelijke en efficiënte stap vooruit. Meer volume zal leiden tot meer innovatie, minder verbranding en meer
- 45 recycling.
- (5) Ook zullen met één systeem voor recycling meer consumenten hun plastic gaan inleveren. Als je grote petflessen inlevert via *Plastic Heroes*,
- 50 neem je meteen al je andere plastic mee.

naar: Philip den Ouden, uit: de Volkskrant, 25 april 2015
Philip den Ouden is directeur van de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie.
Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 4, regel 31 tot en met 50

Opdracht 20: Tekst Tegen het diersentiment zie de eerste tekst

